

УДК 349.422.2:338

М. М. Ігнатенко,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки, ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", м. Переяслав-Хмельницький
ORCID ID: 0000-0002-5713-7951

Л. О. Мармоль,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки, ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", м. Переяслав-Хмельницький
ORCID ID: 0000-0002-5589-9338

Л. Ю. Леваєва,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", м. Переяслав-Хмельницький
ORCID ID: 0000-0003-0697-2700

І. А. Романюк,
к. е. н., асистент кафедри маркетингу та медіакомунікацій, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків
ORCID ID: 0000-0002-9257-2043

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.17.3

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ У СУКУПНОСТІ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СЕЛІ

N. Ignatenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics,
Pereiaslav-Khmelnytsky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnytsky
L. Marmul,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,
Pereiaslav-Khmelnytsky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnytsky
L. Levaieva,
PhD in Economics, assistant professor, assistant professor of the Department of Economics,
Pereiaslav-Khmelnytsky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnytsky
I. Romaniuk,
PhD in Economics, assistant of department of marketing and media communications,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv

IDENTIFICATION OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES IN THE AGGREGATE FORMS OF ORGANIZATION OF ACTIVITIES IN RURAL AREAS

У статті здійснено уточнення соціально-економічної природи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам відводиться значна роль у забезпеченні конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу, підвищенні добробуту сільських жителів, згуртуванні сільських громад та розвитку місцевого самоврядування. Особливу увагу приділено визначенню їх неприбуткового статусу. Законодавча неврегульованість податкового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів стримує їхній розвиток, вносить непорозуміння та нездорові взаємовідносини між виконавчими органами обслуговуючих кооперативів і органами державного управління всіх рівнів. Також було висвітлено особливості організації та участі засновників і клієнтів. Виявлено їх спільні та відмінні риси з основними організаційними формами діяльності на селі — аграрними підприємствами, комерційними організаціями-посередниками, виробничими кооперативами, громадськими організаціями. Це дало можливість обґрунтувати специфіку сільськогосподарських виробничих обслуговуючих кооперативів і на цій основі розробити пропозиції щодо їх розвитку на перспективу.

The article clarifies the socio-economic nature of agricultural service cooperatives. Agricultural service cooperatives have a significant role to play in ensuring the competitiveness of small agribusiness enterprises, improving the well-being of rural residents, rallying rural communities and developing local self-government. It is therefore important to develop an institutional framework for their functioning. First of all, it concerns the provision of their non-profit status,

the definition of socio-economic essence, identification among other socio-economic and economic entities of the agricultural sphere. Special attention is paid to the definition of their non-profit status. Legislative non-regulation of the tax status of agricultural service cooperatives hinders their development, introduces misunderstanding and unhealthy relationships between the Executive bodies of service cooperatives and public administration at all levels. The features of the organization and participation of founders and clients were also highlighted. Their common and distinctive features with the main organizational forms of activity in the village — agricultural enterprises, commercial organizations-intermediaries, production cooperatives, public organizations are revealed. This made it possible to justify the specifics of agricultural production and service cooperatives and on this basis to develop proposals for their development in the future. It is determined that small and small agricultural enterprises, taking into account the world and domestic experience, it is almost impossible to operate profitably alone. The small size of these agricultural producers force them to direct their activities to the production of those types of products that can provide them with sufficiently high incomes and provide opportunities for expanded reproduction and social protection. In such circumstances, cooperation is a form of their socio-economic interaction and remains the only way to preserve the peasantry, food security and social protection of the population, economic development and sustainable development of rural areas.

Ключові слова: сільськогосподарські виробничі кооперативи, ідентифікація, форми організації діяльності, малі підприємства, агробізнес, сільські території.

Key words: agricultural production cooperatives, identification, forms of organization of activity, small enterprises, agribusiness, rural territories.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам (СОК) відводиться значна роль у забезпеченні конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу, підвищенні добробуту сільських жителів, згуртуванні сільських громад та розвитку місцевого самоврядування. Тому важливе значення має розробка інституційних засад їх функціонування. Насамперед це стосується забезпечення їх неприбуткового статусу, визначення соціально-економічної сутності, ідентифікації серед інших соціально-економічних та господарських утворень агросфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Суттєвий внесок в ідентифікацію проблем становлення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні зробили сучасні науковці, зокрема В. Зіновчук, М. Малік, А. Марміль, А. Молдаван, О. Пантелеймоненко, Г. Черевко та ін. Незважаючи на різноплановість підходів до висвітлення цієї тематики, у наукових виданнях ще недостатньо дослідженими залишається питання ідентифікації проблем сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у сукупності форм організації діяльності селі, що і обумовило необхідність проведення цього дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є уточнення соціально-економічної природи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та ідентифікація їх місця у сукупності форм організації діяльності на селі для забезпечення стійкості й ефективності функціонування та розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зусиллями науковців і представників практичної кооперації постійно здійснювалися розробки та обґрунтування пропозицій по взаємозгодженню й внесенню змін і доповнень до низки законодавчих та нормативно-правових актів щодо законодавчого закріплення неприбутковості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, а отже, й їх неприбуткового статусу [1]. Результатом цих дій стала нинішня редакція Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", що вирішила головну проблему, яка суттєво гальмувала розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: він однозначно закріпив за СОК статус неприбуткових організацій [2].

Тепер у Законі чітко зазначено: сільськогосподарська продукція, з якою мають справу сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, залишається власністю селян — членів цих кооперативів. Принципово важливого значення набуло й те положення закону, згідно з яким оподаткуванню не підлягають надходження, які сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи одержують від збуту сільськогосподарської продукції своїх членів.

Водночас було внесено зміни й до Податкового кодексу України (ПКУ). Зокрема у ст. 133.4.2. зазначається, що доходи (прибутки) неприбуткової організації використовуються виключно для фінансування витрат на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами. Статтею ПКУ 133.4.6. сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи тепер віднесені до

неприбуткових організацій, а в Реєстрі неприбуткових організацій і установ їм присвоєний код неприбутковості 0046.

Також там визначено: алгоритм дій для неприбуткових організацій та контролюючих органів при включенні/виключенні неприбуткової організації до/із такого Реєстру; особливості перебування у Реєстрі, включення та виключення неприбуткових організацій з Реєстру в перехідний період до 1 січня 2017 р. Прийнятий порядок спрямований на врегулювання спірних питань між контролюючими органами та платниками податків при застосуванні положень Податкового кодексу України у частині звільнення від оподаткування неприбуткових організацій.

Неприбутковість діяльності СОК визнається, виходячи із сукупності таких ознак: кооператив надає послуги тільки своїм членам; члени кооперативу несуть відповідальність за зобов'язаннями, взятими перед кооперативом, щодо їх участі у господарській діяльності кооперативу; послуги надаються з метою зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу [3, с. 78].

Тобто внесені до Реєстру обслуговуючі кооперативи не сплачують податок на прибуток з будь-яких доходів, отриманих від статутної діяльності, за умови, що такі доходи (прибутки) використовуються такою неприбутковою організацією виключно для фінансування видатків на своє утримання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами (п.п. 133.4.2 п. 133.4 ст. 133 ПКУ).

Однак ще залишаються доволі непрості стосунки з податківцями, які прагнуть знайти недоліки в роботі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів навіть там, де їх у принципі не може бути. І тому часто безпідставно обкладають кооперативи численними штрафами, які пригальмовують їх економічну діяльність [4, с. 57]. Отже, вирішення проблем оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів значною мірою прискорить їх розвиток і дозволить розширити перелік сприятливих умов, які забезпечать розвиток сільських територій в Україні.

Сьогодні розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є відносно новою формою діяльності, яка відрізняється від усіх інших суб'єктів господарювання. Можна з впевненістю зазначити, що більшість сільського населення не зовсім розуміють концепцію їх діяльності не далячись на те що, вченими напрацьована значна кількість наукових праць у даному напрямку. Отже, необхідно розгляда-

ти взаємозв'язок СОК з іншими суб'єктами господарювання, визначати тонкощі діяльності між ними та іншими організаційними формами господарювання на селі.

Доходи сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу можуть формуватися за рахунок [5, с. 7]: надходжень від його членів у вигляді оплати за надані послуги у процесі виробництва, заготівлі, переробки, постачання сільськогосподарської продукції; коштів або майна, які надходять у вигляді пасивних доходів; субсидій (дотацій), отриманих з державного та/або місцевих бюджетів для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги; інших не заборонених законом надходжень.

Крім того, надходження, одержані сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом від збуту (продажу) сільськогосподарської продукції за дорученням членів цього кооперативу, не є його доходами. Фінансовим результатом господарської діяльності (чистим доходом) кооперативу є різниця між доходами від господарської діяльності та витратами на її провадження [6, с. 128]. Після виконання зобов'язань сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу та відшкодування збитків за минулі періоди залишок фінансового результату господарської діяльності розподіляється загальними зборами у вигляді відрахувань до його фондів, кооперативних виплат та нарахувань на паї членам кооперативу, у тому числі асоційованим.

Незважаючи на беззаперечний факт того, що за своєю економічною природою сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають бути неприбутковими організаціями і на практиці частина з них має неприбутковий статус, у державі на різних рівнях — серед державних чиновників, науковців і представників практичної кооперації, більше десяти років продовжуються дискусії щодо цього питання [7, с. 93]. Законодавча неврегульованість податкового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів стримує їхній розвиток, вносить непорозуміння та нездорові взаємовідносини між виконавчими органами обслуговуючих кооперативів і органами державного управління всіх рівнів (органами державної реєстрації, статистики, фіскальних служб та ін.).

Обслуговуючий кооператив не є формою колективного господарства. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив не займається сільськогосподарським виробництвом, а тільки надає послуги господарствам-членам або іншим учасникам. Члени обслуговуючого

кооперативу не працюють у кооперативі. Кожний з них працює в своєму господарстві та отримує від кооперативу послуги. Як вказано у роботі [8, с. 293], обслуговуючий кооператив значно відрізняється від виробничого та споживчого кооперативів.

Виробничий кооператив є формою сільськогосподарського підприємства, формою колективного господарства. Існує набагато більше спільного між виробничим кооперативом та іншими формами сільськогосподарських підприємств (акціонерними товариствами та товариствами з обмеженою відповідальністю), ніж з обслуговуючими кооперативами [9, с. 29]. Вони та інші форми сільськогосподарських підприємств займаються однаковою діяльністю, — сільськогосподарським виробництвом, мають однакову мету отримання прибутку від господарської діяльності та відрізняються лише механізмами розподілу цього прибутку, прийняттям рішень та рівнем відповідальності. Члени виробничого кооперативу фізичні особи, залучають до кооперативу свою працю, свою землю та своє майно для отримання доходу у формі заробітної плати та кооперативних виплат від спільної господарської діяльності.

Навпаки, члени обслуговуючого кооперативу — сільськогосподарські товаровиробники, які мають власну землю та господарське майно, отримують дохід від власного господарства, а послуги, які вони одержують від кооперативу, дозволяють збільшувати доходи від власного господарства. Сільськогосподарська продукція виробничого кооперативу є його власністю. Навпаки, продукція членів обслуговуючого кооперативу, яку вони реалізують через кооператив, є власністю його членів [10, с. 14].

Разом з цим, обслуговуючий кооператив не й є комерційною структурою. У комерційному підприємстві власники вкладають капітал з метою отримання доходу на свій капітал у формі дивідендів та збільшення вартості його акцій. Для досягнення цієї мети комерційне підприємство веде діяльність з постачальниками та клієнтами, які, як правило, не мають акцій (паїв) підприємства.

Обслуговуючий кооператив кардинально відрізняється від комерційного підприємства. Власники водночас є його клієнтами. Вони вступають до кооперативу з метою отримання послуг за найнижчими цінами (або для реалізації своєї продукції за найвищими цінами). Вони вносять паї у кооператив не з метою отримання дивідендів, а з метою отримання послуг. Відносини між кооперативом та його членами-клієнтами не мають комерційного характеру.

Кооператив не є і посередником. Кооператив працює на ринку, реалізує продукцію або реалізує матеріально-технічні засоби чи послуги від імені своїх членів. Продукція залишається власністю члена кооперативу доти, доки вона не буде продана через кооператив споживачу. Він замінює посередника, але не є посередником. Посередник працює на себе для свого прибутку, а кооператив на своїх членів, які відшкодовують понесені ним витрати.

Кооператив також не є клубом або громадською організацією. Кооператив займається економічною діяльністю, що не є метою громадської організації. Кооператив як і асоціація фермерів бере на себе функцію захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Разом з тим, на думку М. Ігнатенка, його діяльність може бути проявом соціальної відповідальності за певними функціями [11, с. 197].

Але, на відміну від асоціації фермерів, яка робить це через лобювання та забезпечення інформацією, кооператив здійснює це через економічну діяльність. Таким чином, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи відрізняються від інших суб'єктів господарської діяльності, підтвердження цьому є також законодавчі акти. Так, згідно з Законом України "Про кооперацію" вони є окремим видом обслуговуючих організацій [12]. У Законі України "Про сільськогосподарську кооперацію" встановлено також відмінності СОК від інших суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

Світовий і вітчизняний досвід свідчить, що дрібним та малим аграрним господарствам поодиночці рентабельно функціонувати практично неможливо. Невеликі розміри змушують цих сільськогосподарських товаровиробників спрямовувати свою діяльність на виробництво тих видів продукції, які можуть забезпечити їм достатньо високі доходи і дати можливість розширеного відтворення та соціального захисту. В таких умовах кооперація виступає формою їх соціально-економічної взаємодії і залишається єдиним шляхом до збереження селянства, забезпечення продовольчого і соціального захисту населення, економічної облаштованості й сталого розвитку сільських територій.

Література:

1. Міракін В.В. Сучасні тенденції розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні. Економіка і суспільство. 2018. № 16. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/27.pdf

2. Про сільськогосподарську кооперацію: закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. у редакції від 29.06.2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>

3. Шаповал Т.П. Засади формування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у ринкових умовах. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2009. Вип. 1 (48). С. 75—80.

4. Торосян Г.А. Досвід зарубіжних країн світу у питанні розвитку та державної підтримки сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у контексті розвитку сільських територій. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. № 14/4. С. 55—58.

5. Мармунь Л.О. Проблеми та перспективи розвитку споживчої кооперації на селі. Інвестиції: практика та досвід. № 12. 2019. С. 5—9.

6. Ignatenko M.M., Novak N.P. Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the European and international experience. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4 (4). pp. 126—131.

7. Дема Д., Дема О. До питання неприбуткового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2012. № 1 (30). Т. 2. С. 91—95.

8. Ignatenko M.M., Marmul' L.O., Ushakov D.S., Kuchyn S.P. Transformation of approaches to determine influence factors in the economic development models. International Journal of Economics & Business Administration, Vol. VII, Issue 2. 2019. pp. 290—301.

9. Томич І.Ф., Корінець Р.Я., Грицеко М.П. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: початок шляху. К.: ТОВ "ВП Едельвейс", 2013. 96 с.

10. Романюк І.А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. Агросвіт. № 11. 2016. С. 12—15.

11. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 470 с.

12. Про кооперацію: Закон України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>

References:

1. Mirakin, V.V. (2018), "Contemporary trends in the development of agricultural cooperatives in Ukraine", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 16, available at: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/27.pdf (Accessed 18 August 2019).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 18 August 2019).

3. Shapoval, T.P. (2009), "The principles of formation of agricultural service cooperatives in market conditions", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*, vol. 1 (48), pp. 75—80.

4. Torosyan, H.A. (2015), "Experience of foreign countries in the development and state support of agricultural service cooperatives in the context of rural development", *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 14/4, pp. 55—58.

5. Marmul', L.O. (2019), "Problems and prospects of development of consumer cooperation in rural areas", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 12, pp. 5—9.

6. Ignatenko, M.M. and Novak, N.P. (2018), "Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the European and international experience", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4 (4), pp. 126—131.

7. Dema, D. and Dema, O. (2012), "On the issue of nonprofit status of agricultural service cooperatives", *Visnyk Zhytomyr's'koho natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu*, vol. 1 (30), no. 2, pp. 91—95.

8. Ignatenko, M.M., Marmul', L.O., Ushakov, D.S. and Kuchyn, S.P. (2019), "Transformation of approaches to determine influence factors in the economic development models", *International Journal of Economics & Business Administration*, Vol. VII, Issue 2, pp. 290—301.

9. Tomych, I.F., Korinets', R.YA. and Hrytseko, M.P. (2013), *Sil's'kohospodars'kyi obsluhovuyuchy kooperativ: pochatok shlyakhu [Agricultural Servicing Cooperative: Getting Started]*, TOV "VP Edel'veys", Kyiv, Ukraine.

10. Romanyuk, I.A. (2016), "Features of the reproduction process in the agrarian sector", *Ahrosvit*, vol. 11, pp. 12—15.

11. Ihnatenko, M.M. (2015), *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsial'noyi vidpovidal'nosti sub'yektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]*, Aylant, Kherson, Ukraine.

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The law of Ukraine "About cooperation", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/lavs/show/1087-15> (Accessed 18 August 2019).

Стаття надійшла до редакції 01.09.2019 р.